

byggnadsvård

Kv. Manhem 2 (f d) krukmakeriet i Mariefred

Mariefred stad, Strängnäs kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk förundersökning
Miljön och byggnaderna
Rapport 2006:7

Eva Wockatz

Kv. Manhem 2 (f d)

krukmakeriet i Mariefred

Mariefred stad, Strängnäs kommun, Södermanlands
län

Antikvarisk förundersökning

Miljön och byggnaderna

Rapport 2006:7

Eva Wockatz

© 2006 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se

Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie.

Omslagsbild: Detalj av den vedeldade ugnen sedd från eldstäderna. Foto: Eva Wockatz.

Uppmätningsskiss: Eva Wockatz.

Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz.

Diarienummer: KN-KUS06-366

Nyköping 2006

Innehåll

FASTIGHETSUPPGIFTER OCH KARTA	4
INLEDNING	5
HISTORIK	5
KULTURHISTORISKA VÄRDEN	8
ANLÄGGNINGSBESKRIVNING	8
Skiss av krukmakeriet i Mariefred	12
Skiss av krukmakeriet i Mariefred	13
BYGGNADSBESKRIVNING	14
Krukmakeridelen	14
Ladan	24
Bostadshuset	25
ÖVRIGT	26
KÄLLOR OCH LITTERATUR	27
Litteratur	27
Arkiv	27
Muntliga uppgifter	27

BILAGOR

1. Uppmättningsritningar av ugnen, okänt årtal.
2. Tapetprover.
3. Uppmättningsritningar av ugnen, ritning 1-6 av Tom Möller 1982. (nedförminskade 73%)
4. Uppmättningsritning av bostadshuset. Börsum 1989.

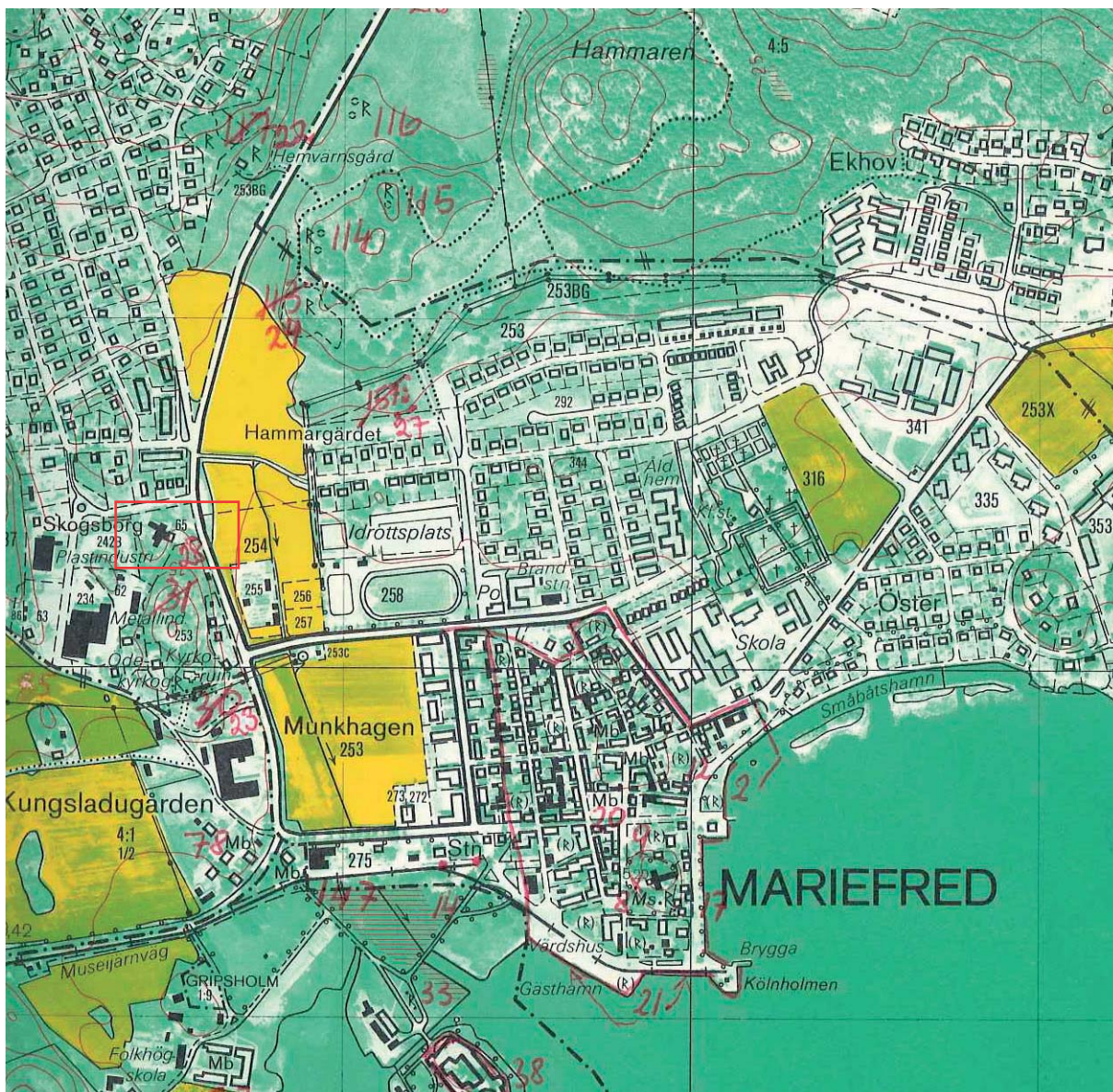

Bild 1. Utdrag ur ekonomisk karta över Sverige 10H4g, Lantämteriet 1981.

Fastighetsuppgifter och karta

Fastigheten är belägen i Mariefreds nordvästra del, norr om Kärbo kyrkoruin. Korsningen Stallarholmsvägen och Tomtebovägen, adress Stallarholmsvägen 6.

Fastighetsbeteckning: Manhem 2 (f d),

Manhem 1 (nuvarande)

Stad: Mariefred

Kommun: Strängnäs

Län: Södermanlands

Ekonomiskt kartblad: 10H4g

INLEDNING

Föreliggande arbete är en dokumentation av krukmakeriet i Mariefred, före detta Manhem 2.

Fastigheten köptes nyligen av företaget MAVAB som har intilliggande industritomt. MAVAB har ansökt om rivningslov för byggnaderna. Med anledning av detta och att fastigheten är kulturhistoriskt intressant har Sörmlands museum utfört dokumentation av byggnaderna. Dokumentationen har bekostats av MAVAB, men initierades av Strängnäs kommun.

Rapporten innehåller uppmättningsritningar av den vedeldade ugnen, uppmätta av Tom Möller 1982, samt svartvita fotografier från tidigt 1900-tal. Ritningar och fotografier har hittats i byggnaden av keramikern Ulrika Eckhardt som har fått ta rätt på vissa nyttosaker, bl a drejskiva och material. Ritningar och fotografier har skänkts till Sörmlands museum.

Inventeringen och dokumentationen av byggnaderna är utförd av byggnadsantikvarie Eva Wockatz, Sörmlands museum i november 2006. Fotografier är tagna av Eva Wockatz, där ej annat anges.

Uppmättningsritningar av ugnen är utförda av Tom Möller 1982, forskare och krukmakare.

HISTORIK

Fastigheten uppfördes som ett krukmakeri år 1897 av Per Martin Utterberg. Tillverkningen bestod mestadels av blomkrukor, men också av servisgods i saltglaserat lergods. Per Martin Utterberg föddes 1865 och dog 1943, han var gift med Emelie och de fick tillsammans elva barn. Per Martin flyttade till Mariefred 1886 och bodde först på gård nr 84 då han hade titeln krukmakargesäll, men blev snart kruk- och kakelugnsmästare. 1892 övertog han Jöns Svenssons verkstad, då han blev sin egen. Han flyttade senare, 1895, till gård 25, Snickaren 3, och 2 år senare till Manhem. Krukmakeriet drevs som familjeföretag från 1897 fram till 1943, då det hette Utterbergs Lerkärlsfabrik. Som mest arbetade 12 personer vid rörelsen. 1943 tog sonen Ragnar Utterberg över företaget, och drev det fram till 1967. Ragnar Utterberg föddes 1897 och gick bort 1970. Han blev den sista tillverkaren av nyttolergods, men han gjorde även prydnadskeramik. 1967 köpte Bror Börsum rörelsen. Sista kommersiella bränningen i den vedeldade ugnen gjordes 1966, men har använts ytterligare några gånger efter det. Bostadshuset renoverades senast 1981-1985, då bl a verandan och ett badrum tillbyggdes.

Utterbergs krukmakeri levererade sitt keramikgods bl a till Stockholm. För detta ändamål användes en specialtillverkad vagn för transporter till Stockholm med Mariefreds ångbåt. På vagnen kunde de färdiga föremålen lastas utan att de blev skadade. Enligt uppgifter förekom det att föremålen roddes över till Stockholm – före ångbåtarnas inträde. Med hjälp av en styrman där bak och två roddare forslades föremålen lastade på hyllor i båten.

Bild 2. Krukmakeriet sett från nordost. Närmast ligger bostadshuset och längre bort del av verkstaden.

Bild 3. Utanför krukmakeriet. Från vänster Johan Utterberg, Konrad Jarl, Martin Utterberg, Ragnar Utterberg, Fritz Utterberg, ?, ?, Henrik Tomasson. Foto 1913. Fotograf okänd.

Bild 4. Krukmakeriets verkstad. Från vänster Johan Utterberg, Ragnar Utterberg, Fritz Utterberg, Valdemar Svensson, Henrik Tomasson, Rudolf Utterberg. Längst fram på stolen Konrad Jarl. Fotografi år 1912, okänd fotograf.

Bild 6. Per Martin Utterberg år 1915, då 50 år. Fotograf okänd.

Bild 5. Uterbergs lergods. Okänd fotograf, okänt årtal.

SERNA: Till Stockholm..... % rabatt.
 verans å andra orter fritt Mariefred
 % rabatt.
 or till självkostnad återtages franko,
 llt avdrag.
 förbindelse för prisändringar leve-
 eller mängd.
 iefred..... 1927,
 Högaakningsfullt
 Martin Utterberg.

Djupa fat
 Invändigt glacerade.

i liter	Kr.	öre
14	4	—
10	3	—
7	1	75
4,5	1	25
3,5	1	90
2,5	—	65
1,5	—	50
1	—	30

Syltkrukor
 Helglacerade.

16	5	50
11	4	—
8	3	—
5,5	2	40
3,5	1	50
2,5	1	—
1,5	—	65
0,3	—	45

Raka burkar
 Invändigt glacerade.

Rymd i liter	P r i s	
	Kr.	öre
15	4	—
11	2	75
8	2	25
6	1	60
4	1	20
2,5	—	75
1	—	40
0,5	—	25

D:o
 Ut- o. invändigt glacerade

15	5	50
11	4	50
8	3	—
6	2	25
4	1	60
2,5	1	—
1	—	60

Blomkrukor
 Oglacerade.

Centim. över brädd	P r i s	
	Kr.	öre
N:o 14	43	8
» 12	36	4
» 11	33	3
» 10	30	2
» 9	27	1
» 8	24	1
» 7 a	22	—
» 7	20	—
» 6	17	—
» 5	14	—
» 4	11	—

Bild 7. Utdrag ur pris-
 kurant från Mariefreds
 lerkärlsfabrik 1927.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Mariefred har haft ett flertal krukmakerier genom tiderna, till stor del beroende på att områdets lera är speciellt lämpad för ändamålet. Krukmakare Ragnar Utterberg drev Mariefreds sista krukmakeri för nyttoföremål mellan åren 1943-1967 och var även Mariefreds mest kända krukmakare.

Forskaren och krukmakaren Tom Möller, boende i Stockholm, har under tiotalet år rest runt i Sverige och grannländerna och inventerat ugnar och fotograferat och intervjuat krukmakare. Detta har resulterat i boken "Krukmakare och kakelugnsmakare" som gavs ut 1999. Av de inventerade och uppmätta ugnarna i Sverige som Möller har med i boken finns endast fem kvar. Krukmakerier där ugnar finns kvar idag är Anjougården i Skene Västergötland byggt 1868, som ägs av Skene-Örby hembygdsförening där fråga om byggnadsminnesförklaring är väckt, Axel Elfstrands krukmakeri byggt 1888 i Sjöbo som har blivit ett museum, Edgar Hjobergs krukmakeri i Västra Bodane i Dalsland byggt 1850, samt Törngrens i Falkenberg som haft verksamhet sedan 1789. Uppmåtningsritningar av Utterbergs ugn är inte med i boken, men finns bevarade, se bilaga. Krukmakeriets brännugn från 1897 är således en av de få ännu bevarade ugnarna från vedeldningstiden i Sverige. Ugnen består av brännkammare och eldkammare, med en ståndarmur emellan. Utterbergs ugn är en så kallad flamugn, vilket innebär att flammen dras in i själva brännkammaren. Med denna uppvärmningsteknik fick keramiken staplas i kapslar, som skyddade godset från askan och röken. Principen av ugnens uppbyggnad går enligt Torsten Jarnvall, som också ägnat sig åt forskning om äldre krukmakerier, tillbaks till ugnarna vid Mariebergs porslinsfabrik. Mariebergsugnarna från 1770-talet, är numera rivna, men utgrävningar vid området har påvisat delar av kapslar och bevarade tegelstenar som påvisar liknande bränningsteknik. Utterbergs ugn är med sin bränningsteknik mycket sällsynt och på så sätt unik. Ugnen är ett viktigt historiskt dokument av en tillverkningsteknik som illustrerar de numera rivna Mariebergsugnarna.

Byggnadernas till synes irrationella och ologiska uppbyggnad är representativ för ett flertal krukmakerier. Värmen från ugnen skulle värma upp de omkringliggande byggnaderna. Ugnen är placerad i brännskjulet, där veden förvarades. Den höga karakteristiska skorstenen är placerad ovanför ugnens framkant. Dess höga profil markerar för omgivningarna en del av Mariefreds krukmakerihistoria. Byggnaderna har fortfarande kvar sina funktioner, såsom t ex lerkällaren där leran togs in

och bearbetades. Ett flertal av maskinerna finns kvar, som drevs med hjälp av remdrift. Krukmakeridelen är enligt en muntlig uppgift av Bror Börsums son Björn byggd av virket från 1600-tals Kristinalogar som en gång i tiden stod vid Kärnbo. Äldre verktyg, drejskivor och kaminen har tagits från byggnaden.

Krukmakeriet visar på en viktig del av Mariefreds hantverkshistoria och har ett stort teknikhistoriskt intresse då den vedeldade ugnen illustrerar hur förbränningen gick till vid Mariebergs porslinsfabrik, som numera är riven. Byggnadernas utformning är representativ för krukmakerier och byggnaderna är kulturhistoriskt och socialhistoriskt intressanta då de berättar om krukmakarfamiljen Utterbergs leverne.

ANLÄGGNINGSBESKRIVNING

Byggnaden består av krukmakeriet som är sammanbyggt med bostadshuset. Byggnaden är i stort sett placerad i nord-sydlig riktning, med ladan byggd längst i söder, krukmakeridelen norr om denna, med en utbyggnad mot väster som inrymmer förråd, kontor och lager för krukmakeriet. Under utbyggnaden i väster är lerkällaren där leran togs in och bearbetades. Bostadshuset är byggt i öster i anslutning till krukmakeridelen och är också placerad i nord-sydlig riktning.

Strax norr om bostadshuset är en bergknalle. Trädgården är placerad runt om byggnaden, idag är jordmassor tippade strax in på byggnadens södra delar, varför trädgården inte längre kan ses här. Enligt uppgifter var det här som lera togs till krukmakeriet. Nordväst om bostadshuset är ett stort vårdträd planterat, en kastanj. På båda sidor om detta är grusade gångar. Ena gången leder mot en grind i norr placerad vid Stallarholmsvägen, där idag endast de kvadratiska grindstolparna av gråsten finns kvar. Den andra grusade gången leder fram till ett litet kvadratisk uthus byggt av rundvirke. Huset är en kombinerad uteplats och förråd för förvaring av trädgårdsredskap. Bänkar löper utefter väggarna, som endast består av glest sittande ståltråd, som snöbärsbuskarna kan klättra på. Taket är ett tälttak byggt av järnplåt. Frukträd växer mellan Stallarholmsvägen och bergknallen. Vinbärsbuskar växer utefter schersminhällen som rundar norra verkstadsdelen. Rabatter finns utefter bostadshusets norra gavel och krukmakeridelen östra fasad. Vid gränsen mellan gräsmattor och gångar, samt som avgränsning till rabatterna ligger kullerstenar. I rabatterna syns bolltistel, plymspirea, akleja och höstanemon. Hallonbuskar växer nedanför krukmakeridelen västra utbyggnad, där även äppelträd

är planterade. Trädgården ser ut att vara genomtänkt och rik på växtlighet.

Bild 8. Norra delen av krukmakeriets trädgård. Till vänster syns uthuset.

Bild 9. Krukmakeriet sett från sydväst. Ladans gavel till höger. Den höga skorstenen sitter ovan ugnens framkant och skorsten av plåt som evakuerar röken i ugnens bakkant ca 2.5 m ovan nock.

Bild 10. Ladans utbyggnad mot väster, ugnshuset. Farstun är en senare tillbyggnad.

Bild 11. Krukmakeridelen. Byggnadsdelen inrymmer förråd och kontor. Dörren leder in till kontoret. Vy från nordväst.

Bild 12. Utbyggnad mot söder. Det låga pulpettakets klätt med järnplåt täcker den del av källaren, där leran togs in och bearbetades.

Bild 13. Krukmakeridelen.

Bild 14. Utbyggnad mot norr sedd från nordväst.

Bild 15. Krukmakeridelen med verkstaden. Lilla skorstenen visar placeringen av verkstadens södra mur, där kaminen är placerad. Vy från gården.

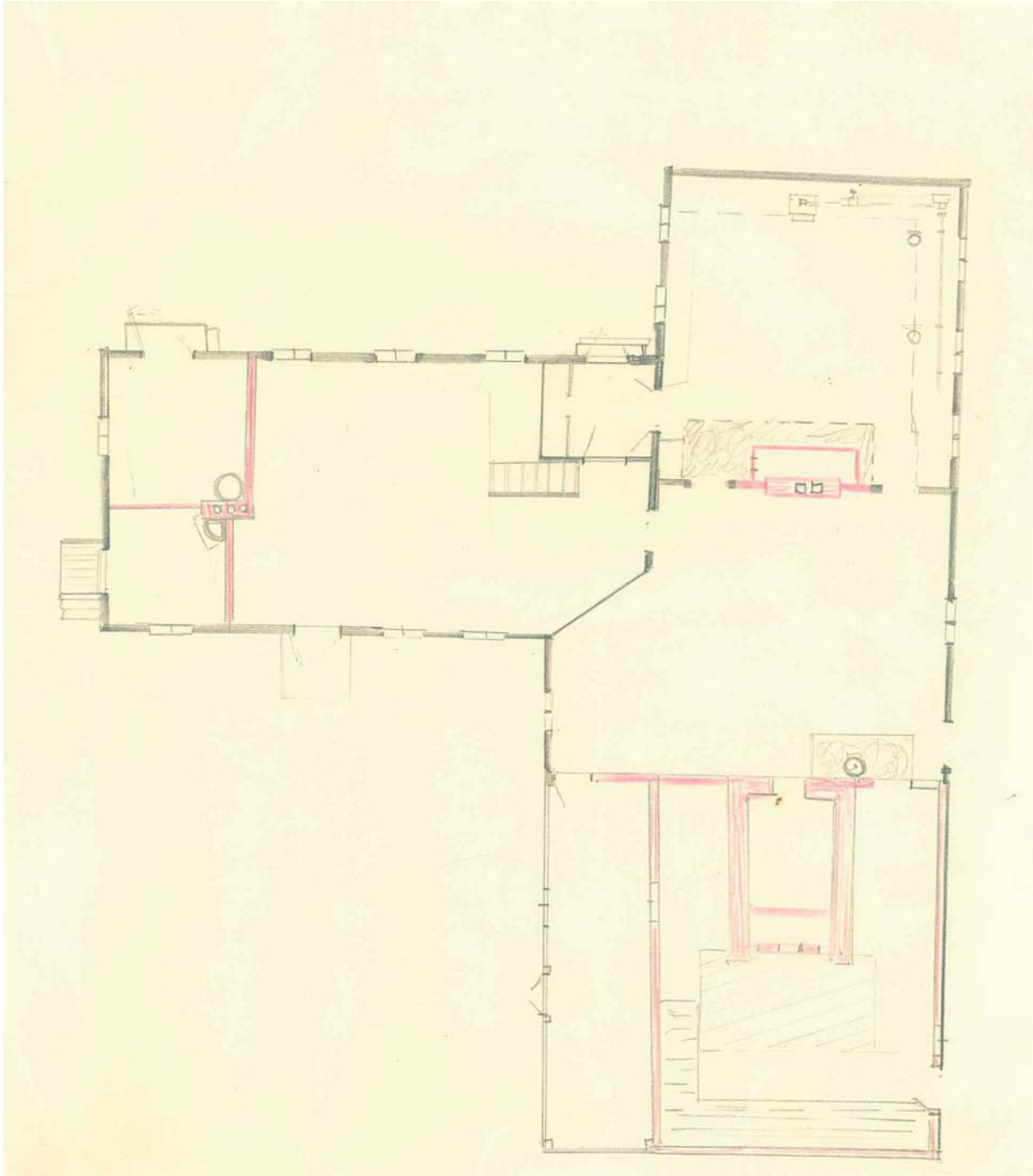
*Bild 16. Bostads-
huset sett från
nordväst.*

*Bild 17. Vinkeln
mellan ugnshuset
och förrådet intill
bostadshuset.*

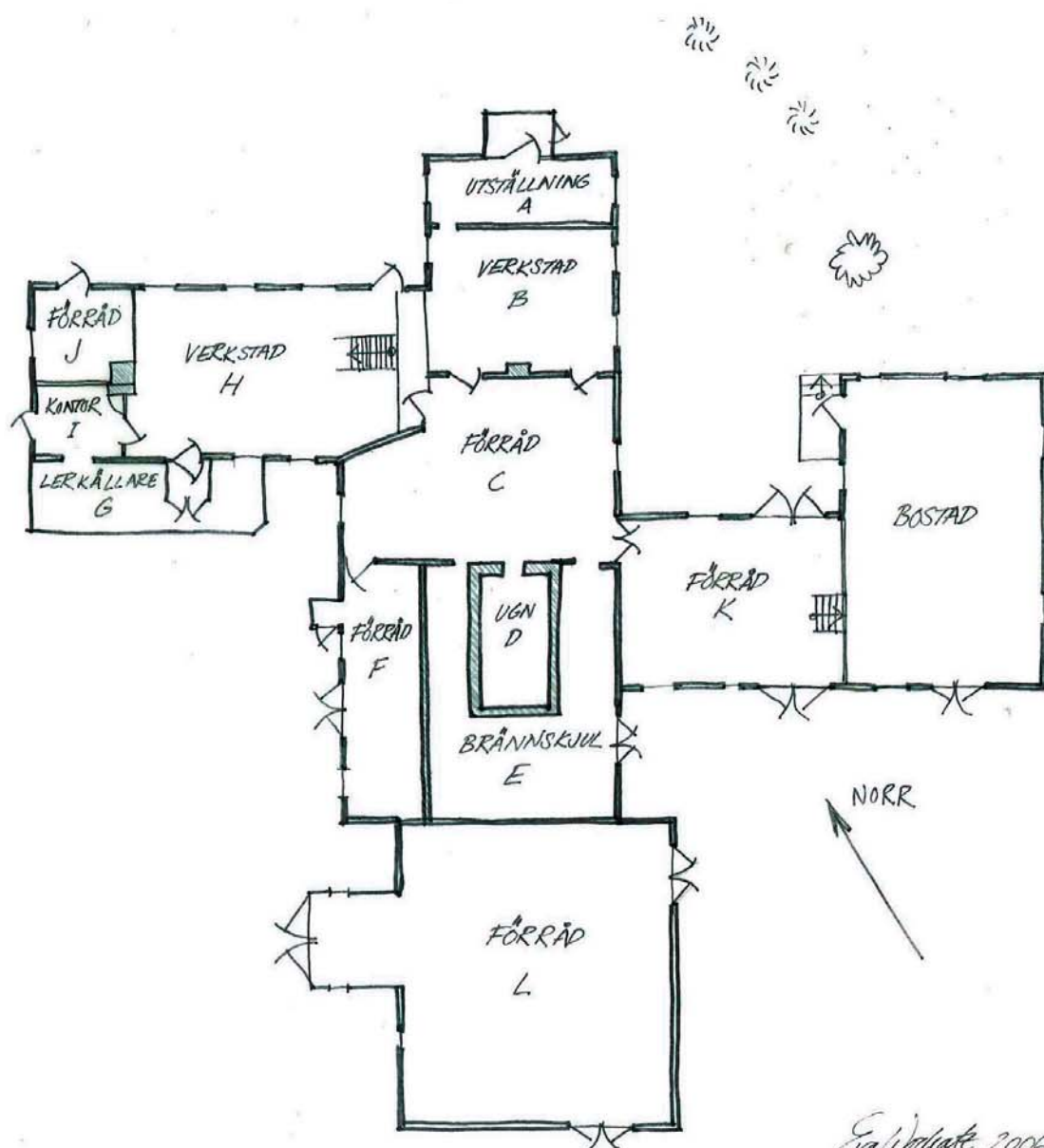
Äldre skiss av krukmakeridelen i Mariefred

Schematisk skiss av krukmakeriets utrymmen, sannolikt ritad av Bror Börsum, hittad i krukmakeriet november 2006. Osignerad och odaterad.

Skiss av krukmakeriet i Mariefred

Skiss av krukmakeriets utrymmen 2006 av Eva Wockatz. Skissen gjord från äldre planritning. Ingen riktig uppmätning är gjord.

Eva Wockatz 2006

0 5 10 15 20 meter

BYGGNADSBESKRIVNING

Krukmakeridelen

Grund: Murade naturstenar.

Stomme: Norra delen är timrad, med ca 7" breda timmerstockar med varierande höjder. Södra delen är byggd med stolpkonstruktion. Krukmakeridelen är enligt en muntlig uppgift byggd av virket från 1600-tals Kristina logar som en gång i tiden stod vid Kärnbo. Brännskjulet har tegelväggar.

Fasad: Rödfärgad locklistpanel. Norra delen har fasade locklister. Fönsterbågar är placerade tätt på fasaderna i verkstaden. På västra utbyggnaden har fönsterbågarna äldre handblåst glas. De flesta fönsterbågarna är grönmålade och har raka hörnjärn.

Tak: Sadeltak, mot öster en utbyggd frontespis. Södra delen är klädd med järnplåt och norra delen av krukmakeriet är täckt med tvåkupigt lertegel. Ovanvack ligger nackpannor. Verandan i norr är täckt med tvåkupigt lertegel. Den utbyggda västra delen har ett sadeltak klätt med trapetskorrugerad röd plåt.

A Utställningsrum

Längst i norr är en veranda från 1980-talet byggd. Rummet innanför verandan användes som en utställningslokal för de färdiga alstren och på senare år även som loppis. En stor öppning i mellanväggen som avskiljer utställningsrummet och verkstaden gjorde att man kunde se när drejningen pågick. Väggarna har synligt timmer, målat med modern vit färg. Golvet är ett spontat obehandlat trägolv. Taket består av smala släta takbrädor lagda ovan det klens rundtimret. Mot verandan är en boddörr med kraftiga gångjärn.

Bild 19. Utställningsrummet byggt i norr. Till höger öppningen som vetter mot verkstaden.

Bild 18. Verkstaden sedd mot söder.

B Verkstaden

I verkstaden som är det intilliggande rummet mot söder satt krukmakaren och drejade sina föremål. I sydöstra hörnet är ett skåp inbyggt med plats för förvaring av den nytillverkade keramiken. I mitten på södra väggen är murstocken och en rund gjutjärnskamin med jugendmönster. Väggarna har synlig obehandlad timmerstomme. Golvet är ett obehandlat spontat trägolv. Taket består av ny så kallad ”bastupanel”. Två omålade spegeldörrar leder in till nästa rum.

Bild 20. Verkstaden. Till vänster inbyggnaden där de färdigdrejade föremålen placerades, till höger har man senast suttit och drejat.

C Förråd

Rummet söder om verkstaden ser ut att ha använts som förvaring av diverse material och färdiga keramikföremål, med hyllor. I rummets västra del, där golvet är gjutet står en elektrisk ugn. Golvet i resten av rummet är ett äldre obehandlat trägolv. Södra väggen mot ugnen och brännskjulet är en murad tegelvägg. Övriga väggar är klädda med obehandlad pärlspont, ca 85 mm mellan pärlan. Taket består av äldre lockbrädor.

Bild 22. Gjutjärnskaminen i verkstaden. Kaminen är utbytt efter 1912, jfr bild 4.

Bild 21. Utrymmet utanför verkstaden. Till vänster ingången till verkstaden i väster.

D Vedeldad ugn

Ugnen är uppmätt av Tom Möller 1982, med ingående beskrivning av varje del, se bilaga. Ugnen rymmer ca 20. 000 blomkrukor per gång. Ca 10 m³ ved gick åt vid varje bränning som tog ca 5 timmar. Ugnen är murad av stortegel, 300x150x75 mm. Ugnen består av ugnsutrymmet (brännkammaren) där lergodset bränns och förbrummet (eldkammaren) där förvärmningen börjar. Mellan ugnsutrymmet och förbrummet är ståndarmuren. Ståndarmuren har 17 draghål, genom dem rusar elden in i ugnsutrymmet. Sju eldkanaler byggdes upp i ugnsutrymmets botten av plattor och stenar, varav tre av dem är genomgående till eldstäderna och benämndes eldgångar. De övriga kallades dödgångar. Ugnens ytermått är ca 5x3 meter. Ugnsutrymmets tak är murat som ett flackt tunnvalv, som sluttar ned mot ståndaren. Ugnsutrymmets invändiga mått är ca 2.3 meter brett och 2.9 meter långt. Ugnsutrymmets golv består av tegelstenar i sand. Ugnens valv är innerst murat med en stående tegelsten och ytterst två liggande tegelstenar i förband, dvs två stenar. Ugnen hålls

utvändigt ihop av järnprofiler som är placerade med ca 1.5 meter mellanrum.

Ingången till ugnen är placerad i norr. Ingången till ugnsutrymmet är 0.5 meter bred och 1.8 meter hög till hjässan. Vid eldningen murades ingången för. Ovanför ingången är skorstenen. Den höga skorstenen är murad av 3x3 stenar. På skorstenen sitter termostaten. På en spik som är inslagen i skorstenen sitter en vajer som håller en tyngd. Då skorstenen värms upp utvidgas vajern och en vass spets riktad mot en gradskiva gör att värmen kan läsas av. I söder är de tre eldhålen (även kallade eldinkast eller eldstäder). Eldhålet i mitten är ca 0.6 meter bred. De två yttre eldhålen är täckta med två löstagbara järnluckor. Ovanför eldhålen är en järnplåt som fungerar som ett spjäll som sänks ned över eldhålet när bränningen är färdig, för att värmen skall stanna kvar. En större isoleringsplåt täcker övre bakre partiet av ugnen och har till uppgift att samla in röken.

Ugnen återgår enligt uppgift av Ragnar Utterberg, se tekniska museets årsbok 1971, på traditioner från

Bild 23. Ugnens ingång.
Vid ugnens östra långsida
är hyllor där keramik varit
placerad.

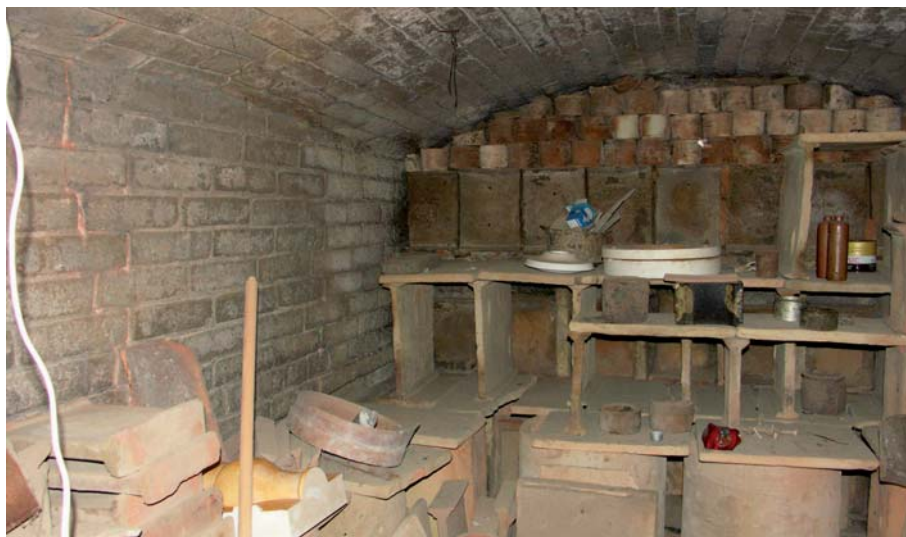

Bild 24. Vy inne i brännugnen.
De murade innersta
tegelstenarna är murade på
högkant.

faderns födelsebygd. Martin var född i Bergsjö, Gävleborgs län. Det välvda taket i brännkammaren var före 1917 platt.

E Brännskjulet, rummet utanför ugnen

Utanför ugnen är ett utrymme med hyllor direkt öster om ugnen, där keramik genom åren har förvarats. På en av hyllorna kan man läsa "Utterberg med son 1897-1967". Golvet består av trägolv i norra delen och i söder gjutet golv, samt jordgolv i utbyggnaden i väster. Väster om ugnen förvaras de så kallade krankellerna som användes då keramiken skulle staplas i ugnen.

Bild 25. Ugnens baksida med isoleringsplåten som samlar in röken.

Bild 26. Skorsten som evakuerar röken vid förbränning i ugnens bakkant.

Bild 27. De tre eldinkasten vid ugnens baksida. Mittersta eldinkastet är öppet. De båda sidoeldhålen är täckta av löstagbara järnluckor.

Bild 28. Mittersta eldhålet.

Bild 29. Detalj av ugnens temperaturavläsningsanordning.

Bild 30. Vy upp i förrummet, där draghålen i ständarmuren är synliga. Ett flertal av hålen är försatta.

Bild 31. Murstockens nedre del. I bild syns järnstängerna som håller ihop ugnen. Fotografi taget ovanpå ugnen.

Bild 32. Murstockens övre del med 3x3 tegelstenar.....

Bild 33. ...och den utkragade skorstenen med 2 1/2 sten ovan nock.

F Senare byggt förråd

Väster om eldningsrummet är ett smalt utrymme med lackat spontat golv. Väggar och tak är av trä. Reglad konstruktion. Väggen mot brännskjulet är en tegelmur, som är klädd med bred rödfärgad lockpanel.

G Lerkällaren

Lerkällaren ligger under förrådet i väster. En trätrappa leder ned till källaren, där leran bearbetades. Källaren består av ett större utrymme i norr, ca 5 x 9 meter och ett smalare utrymme i söder där leran togs in, vilken utgörs av utbyggnaden under plåttak. I det smalare utrymmet är motorn placerad som driver remdriften. En lucka täcker för en öppning i golvet, där vatten finns tillgängligt. I det större utrymmet är slammaskinen och filterpressen placerad.

Bild 34. I öppningen under västra längans östra fönster, till vänster om husvinkeln, togs leran in till lerkällaren.

Bild 35. I utbyggnaden, se bild 12, är motorn som drev remmarna placerad.

Bild 36. Leran tas in genom öppningen. Slammaskinen där leran krossas i metallvalsar och sedan slammas till lervälling i tråget.

Bild 37. Filterpressen som slammade leran, för att få tillbaks rätt konsistens. Ramar sitter efter varandra.

H Verkstad i väster

Från förrådet utanför ugnen kan man gå in i en utbyggnad mot väster, där råmateriallet förvarades. Rummet består av hyllor, där lera, kemikalier, mm förvaras. Golvet är ett målat trägolv som är förhöjt i östra delen. Längst bort i väster är golvet gjutet. Taket är klätt med obehandlad pärlspontpanel. Dörren mot verandan är en bräddörr klädd med horisontell pärlspontpanel. I väster är två rum, det västra är kontoret och det östra är ytterligare ett mindre förrådsutrymme. Under verkstaden är lerkällaren byggd.

I Kontor

Golvet är täckt med äldre linoleummattor, väggarna är putsade och taket är klätt med vitmålade TreeTex-skivor. I ena hörnet är en rund vit kakelugn.

J Mindre förråd

I förrådet bredvid kontoret har material och utrustning för keramiker funnits, där ”BÖRSUM KERAMIK” haft försäljning. Golvet är gjutet och väggarna är putsade, delvis klädda med pärlspontpanel och skivbeklädnader. Tak och väggar är vitmålade.

Bild 39. Kontoret.

Bild 38. Det senare byggda förrådet.

Bild 40. Det mindre förrådet där material för försäljning förvarades.

Bild 41. Utbyggnaden i väster, med utgång mot söder. Till höger dörren in till kontoret.

Bild 42. Takstolskonstruktioner ovan norra delen av verkstaden.

K Förråd mellan bostadshus och krukmakeri

Stolpkonstruktion. Golvet består av obehandlat äldre trägolv. Från rummet kan man gå ned i en källare som är byggd under bostadshuset. I källaren förvaras matvaror. Källaren har gjutet valv mellan järnprofiler.

Bild 43. Källaren under bostadshuset.

Ladan

L Förråd

Grund: Naturstenar.

Stomme: Stolpkonstruktion.

Fasad: Fasaderna är klädda med slät rödfärgad brädpanel. Fönsteröppningar finns i ladans övre gavelparti mot söder, där fönsterbågarna saknas. Boddörrar finns på gaveln. Småspröjsade vitmålade fönsterbågar med små glas finns åt norr och söder på utbyggnaden i väster.

Tak: Sadeltak täckt med tvåkupigt lertegel, även på utbyggnaden mot väster. Ovannock ligger nockpannor.

Bild 44. Västra delen av ladan.

Bild 45. Ladans östra del.

Bostadshuset

Källaren renoverades 1968 då panna och toalett installerades. 1981 byggdes huset ut åt väster, med vind, bad och duschrum. Bostadshuset är byggt i två våningar och har en källare. På nedre plan finns en liten hall, kök, vardagsrum och matrum. Rummen har obehandlade spontade trägolv. I vardagsrummet är en senare insatt Kronspris och golvet är lagt med en frisbräda. På övre plan finns en hall, tre sovrum, kontor, badrum och toalett. I rummen på övre plan är trägolven täckta med linoleummattor och heltäckningsmattor. I tak är pärlspont i två rum och övriga är klädda med skivbeklänningar.

Grund: Murad naturstensgrund.

Stomme: Timmer.

Fasad: Locklistpanel. Bostadshuset har nyare vitmålade fönsterbågar.

Tak: Bostadshusets nord-sydliga kropp består av ett sadeltak som är ihopbyggt med ett pulpettak åt väster. Byggnadskroppen mellan bostadshuset och krukmakeriet har ett sadeltak täckt med tvåkupigt lertegel, med plåt ovan nock. Bostadshusets tak är täckt med tvåkupigt lertegel, med nockpannor ovan nock. Verandan är täckt med tvåkupiga pannor.

Bild 47. Matrummet på nedre plan.

Bild 48. Badrummet.

Bild 46. Vardagsrummet i bostadshuset.

Bild 49. Trapploppet i bostadshuset.

ÖVRIGT

Ovan den vedeldade ugnen hittades vid inventeringen ett löst ark pappspänning med ett antal tapetlager, som har suttit någonstans i byggnaden, troligen bostadshuset. Spår finns på pappen av putsbruk. Första lagret sitter klistrat på tidningar daterade 1899. Tapetlager se bilaga 2.

Keramikern Ulrika Eckhardt, verksam i Kalkbro, Östberga, fick löfte av de nya ägarna att ta rätt på material och verktyg från krukmakeriet. Bl a har hon tagit rätt på de gamla drejskivorna. I samband med detta hittades också köpebrev, fotografier och ritningar av ugnen. Dessa förvaras på Sörmlands museum.

Torsten Jarnvall har tagit rätt på en kapsel som har använts vid bränningen. Denna är inlämnad på Nordiska museet tillsammans med olika brännstöd.

Bild 50. Detalj av gångjärn.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Litteratur

Daedalus 1971. Tekniska museets årsbok. "Mariaebergs porcellaine fabrique. Byggnader och brännugnsteknik". Torsten Jarnvall.
Prospekt från Mäklartorget, MT-FL-991078
"Krukmakare och kakelugnsmakare - eldens gång från fyr till pipa." Tom Möller. 1999.
"Kvarteret Krukmakaren i Mariefred 1675-1987". Mariefredsbygdens hembygdsförening. 1987.
"Mariefred. Staden Slottet Omgivningarna". Trenter Ulla, Karlsson Harry. 1979.
"Svenska städer och samhällen jämte landsbygd". Södermanland, Nordisk kultur. 1947.
Sörmlandsbygden 1989. Södermanlands hembygdsförbunds årsbok. "Sofielunds krukmakeri." Rose-Marie Dietrichson.

Arkiv

Strängnäs kommun, Bygglovsritningar.

Muntliga uppgifter

Forskaren Torsten Jarnvall, Stockholm.
Keramikern Ulrika Eckhardt.
Keramikern och forskaren Tom Möller, Stockholm.

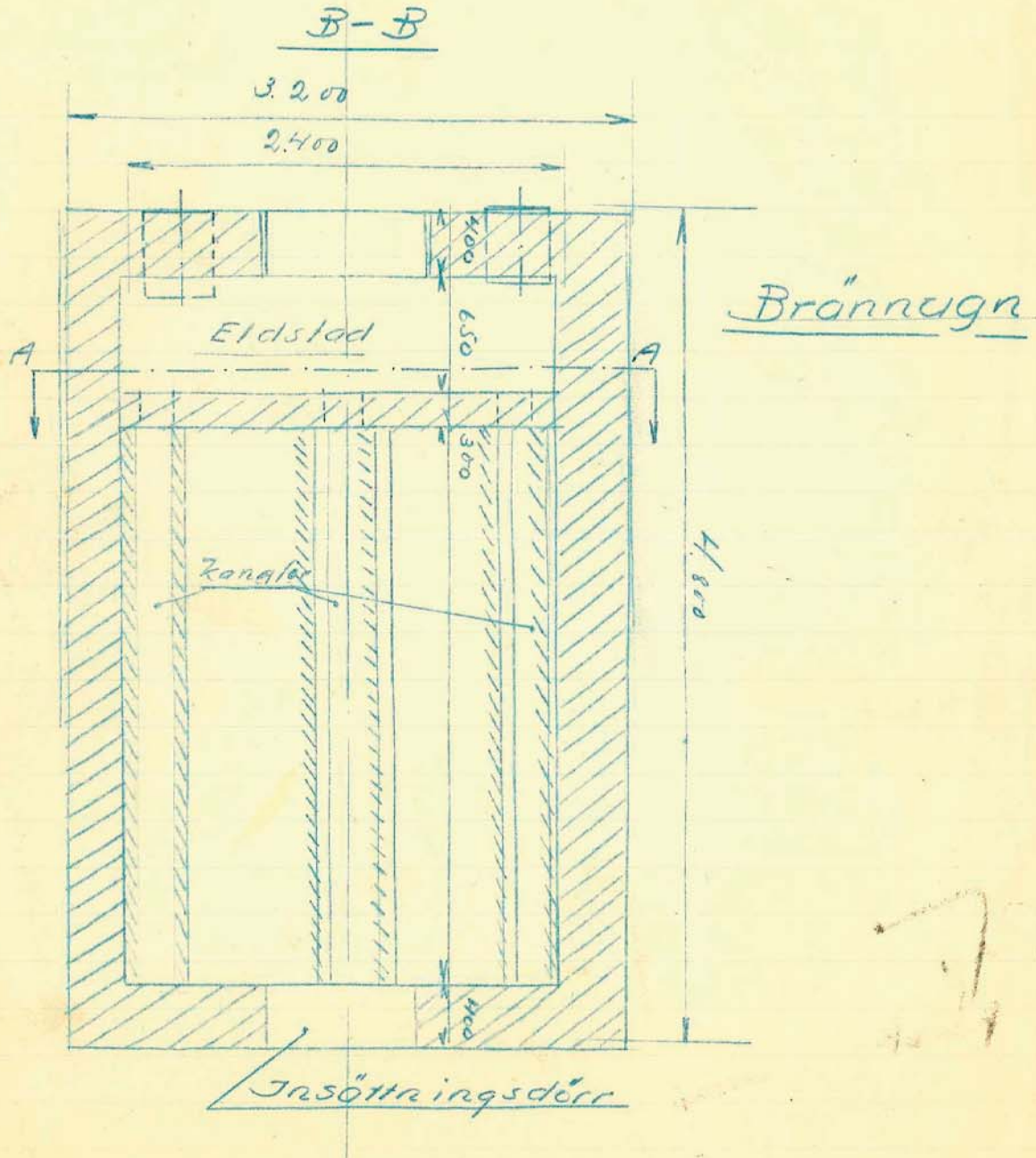
BILAGA 1

Martin Utterbergs

Lervarufabrik

Telefon 115

Mariefred den 193

BILAGA 2

Till vänster första (innersta) och till höger tredje tapetlagret.

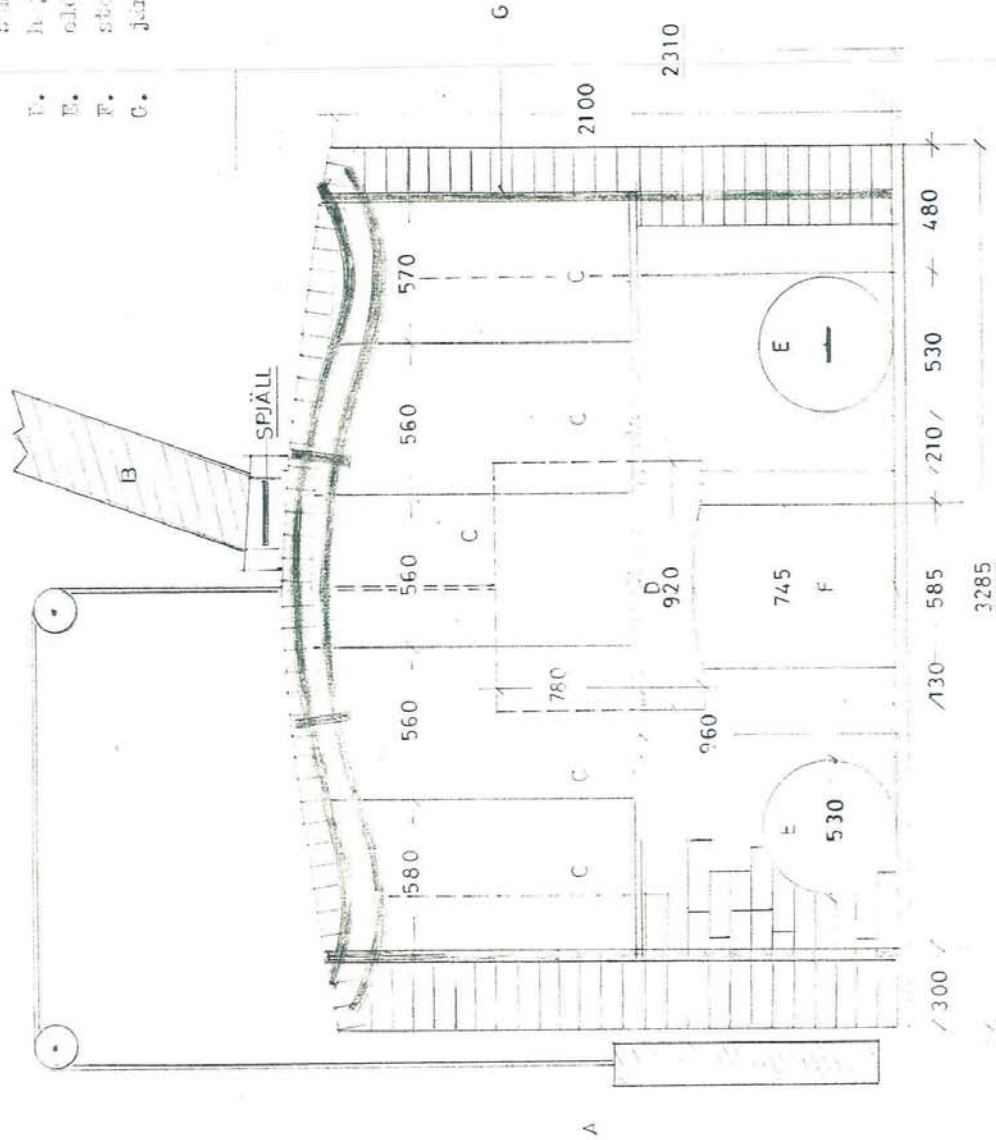
BILAGA 2

Till vänster femte och till höger sjätte tapetlagret.

UGNEN SEDD FRÅN ELDSTÄDERNA.

- A/5. loast till hiss i noraningen, som lyfter upp luckan framför stora elskeden.
- B. skorstenen som evakuerar rökken vid frysningen. Den är försedd med ett spjäll. Skorstenen placeras vid 2500 mm över frysningen.
- C. de här plåtarna är uppkäftade till golvet i alla rum.
- D. i och med luckan i luckor.
- E. elsked med 1 st gläns luckor.
- F. stor elskedskåpet.
- G. järnst v r som bär plåtarna.

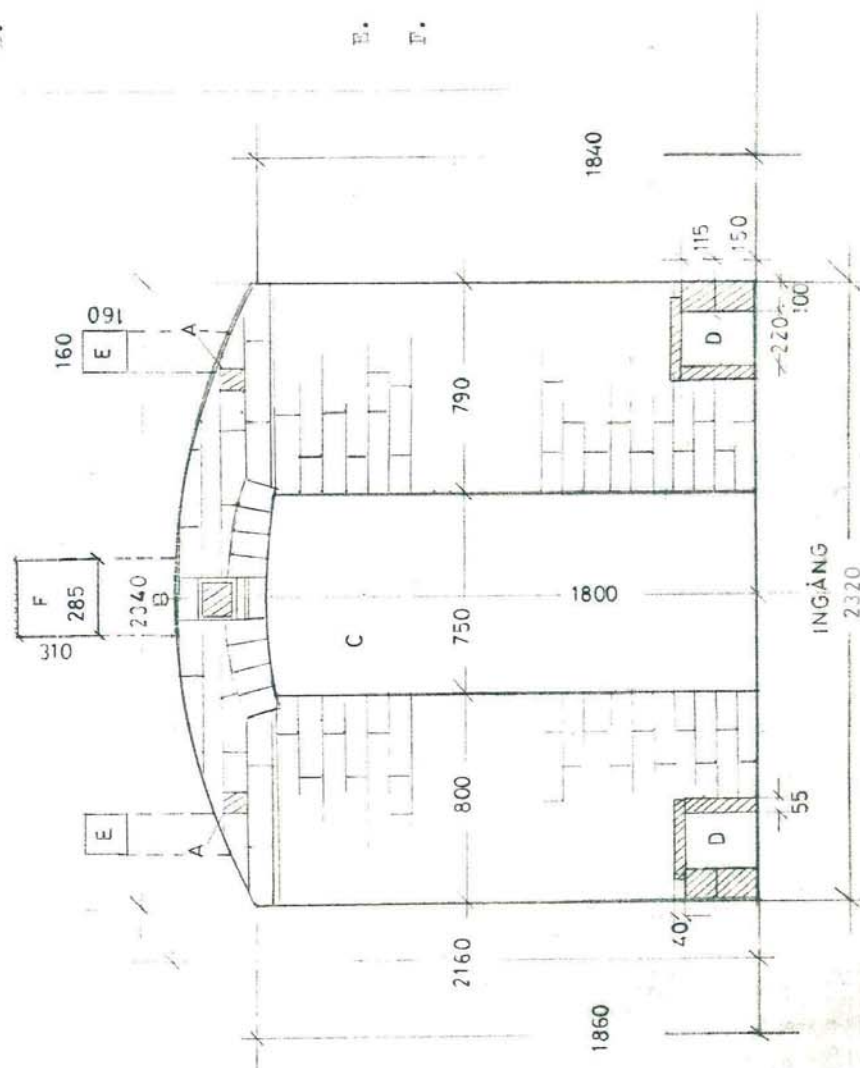
MARIEFRED

SKALA 1:20

T. 60-22.

UTGÅNGEN SEDD FRÅN STÄNDAREN.

- A/4. ventiler /ca 7000/. De var igen-
samt de från utsläppen med en liten
prop /ca 50-60 lmg/. Nölen är
med all sannolikhet fungerat som
övervakningsförläggning för glänsarna.
B. ventiler i met till den skjutbar del.
Tillverkade i Morra Harnar Tr. 5.
Stängbar från utsidan.
C. ingången till ugnarummet. Vid
varje bränning murades ingången
igen.
D. eld och rökkanaler i genomskärning.
Till antalet är de 7 st, men endast
3 st är genomgående till eldstäderna.
Dessa kanaler byggdes upp alltefter-
som man fyllde ugnen med gods.
Plattor och stenar till kanalerna
och sättematerialet tillverkades i
verkstaden av grovt chamottterd lera.
Iken murade inte upp kanalerna utan
satte dem i ett stänke på botten så
att elden kunde komma emellan spring-
orna. I mitten på plattor och stenar
varierade lite.
E. plattor 2,5x275x55 och 290x140x40.
Stenar 115x240x100 och 150x240x100.
F. rök och eldkanaler med förbindelse
till stora skorstenspipan.
G. skorstensöppningen. Ca 240mm ovan-
för sitter ett spjäll.

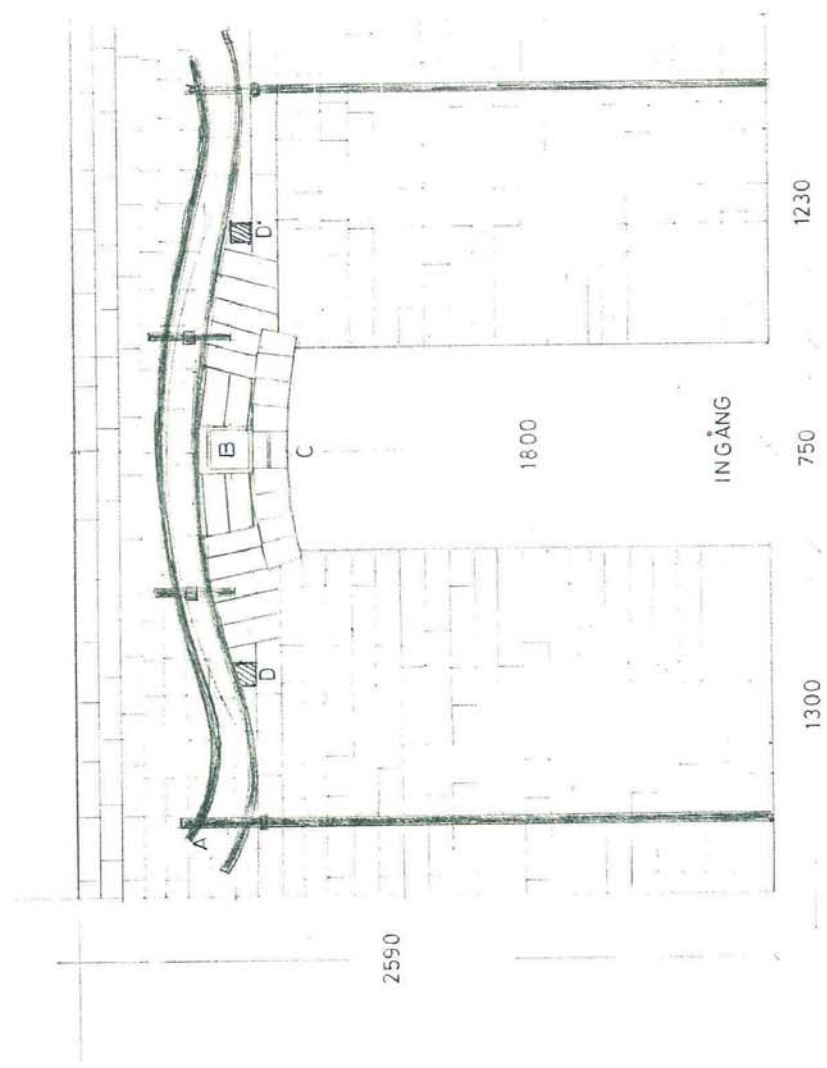
MARIEFRED

SKALA 1:20

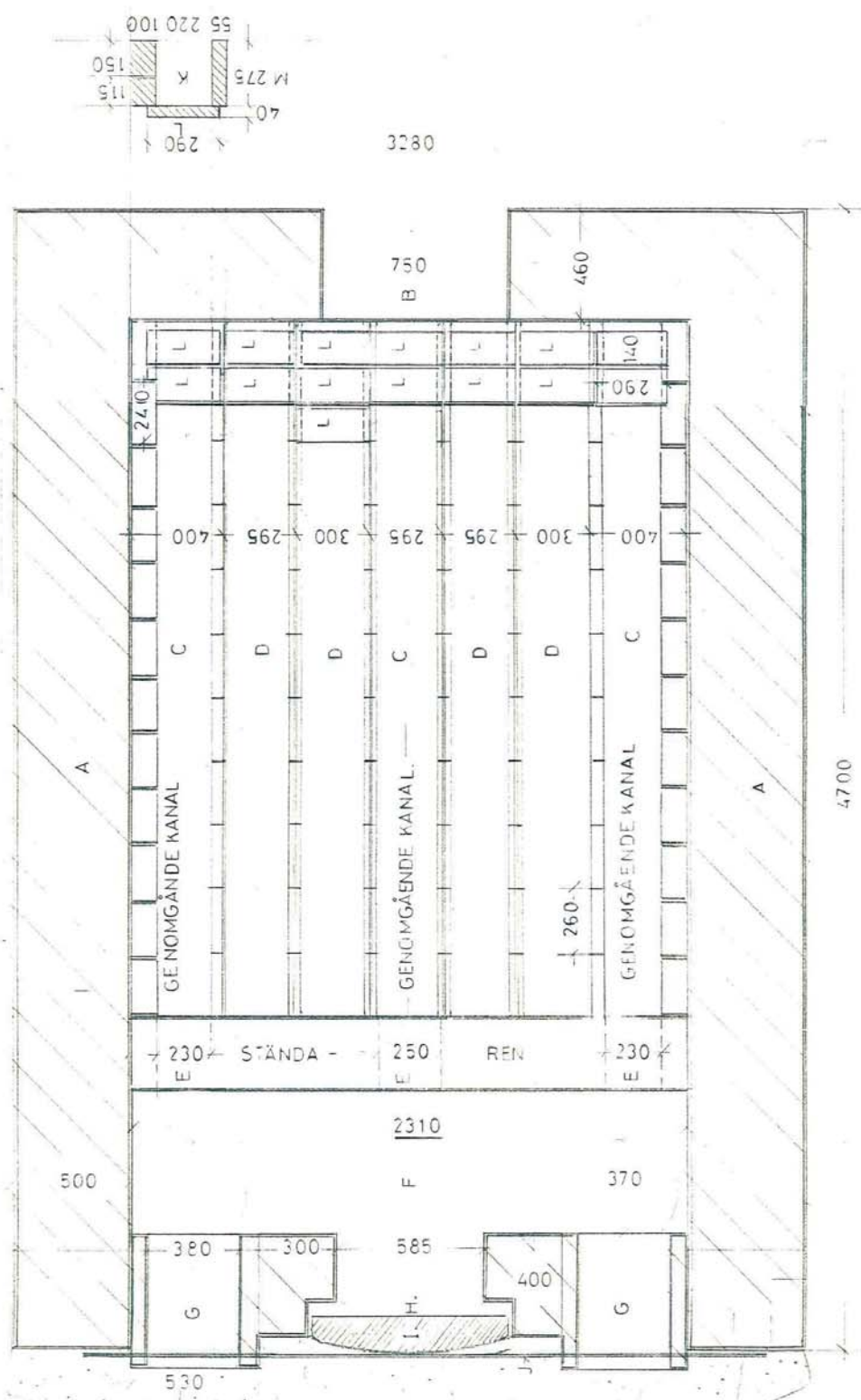
1011-62

- A/3. fyrkantig järn som regel.
- B. metallventil stängbar.
- C. ingången.
- D. ventiler med propp.

FRAMSIDAN.

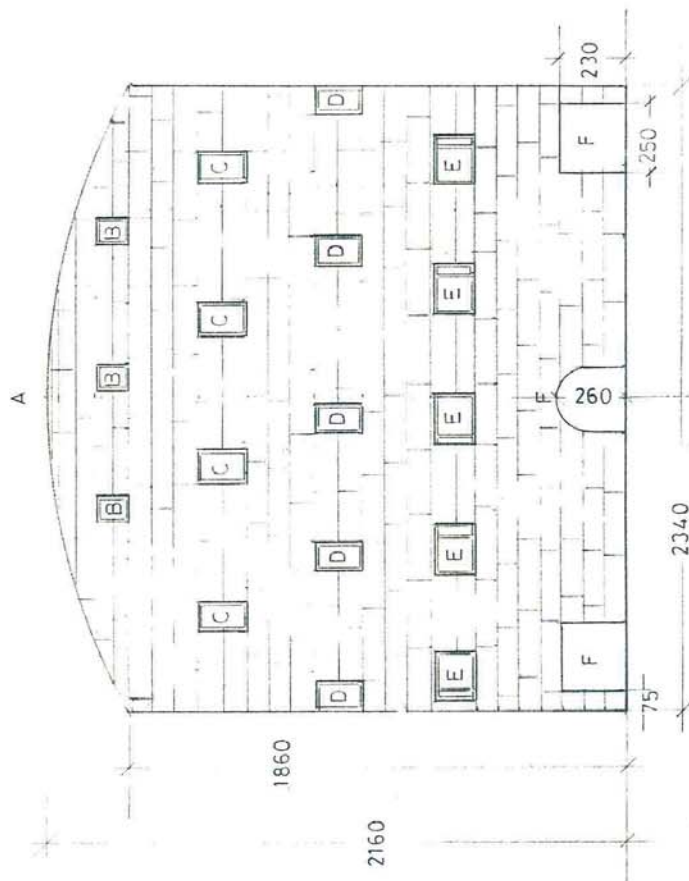

MARIEFRED.
SKALA 1:20
Tm-82.

T011-82.

- 3/6. ständaren sedan från rummet, från rummet.
- E. tre dröghål ca 10x135. I sista hållet sitter det på en plugg av 10x135. Den gläddes så att den kan komma igenom. När jag tog bort pluggen så såg jag "sida-pluggen", som står i tre rader på vändan på ena sidan in mot ugnen. När jag uppgjett var ett hål, upp den in i ugnen. /Avstånd till C= 250/.
- C. fyra dröghål ca 110x130. /Avstånd till D är 250/.
- D. fem dröghål ca 110x130. /Avstånd till E= 250/.
- E. fem dröghål ca 250x230. /Avstånd till F= 250/. I de här dröghålen sitter det en stor riktigt sten. Inklädd in till den en flat sten. När jag tog bort stenen såg jag in till bakdelen av stenen ugnslättor. Antagligen har värmen varit för stor så man var tvungen att isolera, och gjort det på detta sätt.
- F. ele- och rökkanalerna "schörmyningarna".

STÄNDAREN

SKALA 1:20
Tm-82